

1600-talsorgeln återtar sitt välde. Här finnes ingen plats för »fjärrverk» och dylikt gyckel. Det är inte längre orgelbyggaren, som registrerar för organisten genom sin mer eller mindre godtyckliga sammansättning av fasta kombinationer, registersvällare, automatisk pedalomväxling m. m. Det är orgelspelaren själv, som med konstnärlig frihet återger de gamla mästerverken och glädes åt den mjuka klangen av forna tiders mixturer och kornetter. Vi gå mot en tid, då orgelspelet utvecklas till allt större enkelhet, klarhet och sanning, och »Alte Meister» har alla förutsättningar att bilda ett viktigt led i denna utveckling.

O. O.

Högmässa och Kyrkoår.

Gustaf Lizell: Den svenska högmässogudstjänsten; En orientering, 0: 80; Vårt kyrkoår, 1: —. Hj. Sundströms boktryckeri, Stockholm.

PÅ TVÅ FASTA grundvalar är det svenska gudstjänstlivet timrat: högmässa och kyrkoår äro grundelementen, på vilka den svenska kyrkans gudstjänster äro uppbyggda. Intet kan därför vara viktigare för den kristna församlingen, än att grundlig kunskap om och ett rätt förstående av högmässan och av kyrkoåret förefinnas främst bland dem, som bära ansvaret för gudstjänstlivets utgestaltung i vår kyrka. Varje nytt bidrag, som kan tjäna till att dessa grundelement få sin tillbörliga uppskattning, är därför att tacksamt mottaga.

Domprosten Lizell har nyligen i ett par kortfattade och översiktliga framställningar sökt ge en ny belysning över dessa båda grundfaktorer. De små skrifterna ha fått sin särprägel av att de framvuxit ur föredrag, hållna vid körledarkurser, som Sveriges Körförbund anordnat. Det är alltså kyrkomusikens bärare, som förf. i första hand tänkt på; men just därför att förf. så målmedvetet söker inarbeta det musikaliska momentet i sitt betraktelsesätt över högmässa och kyrkoår, har han ett budskap till en var, som vill förstå gudstjänstlivet i hela dess rikedom.

I skriften om högmässan genomgår förf., efter några antydningar om gudstjänstens allmänna karaktäristika, mässans olika elementer och sammanhanget dem emellan. Den instruktiva framställningen ger i all sin knapphet en översikt över elementernas ålder och innebörd. Av värde är, att förf. genomgående för de olika delarna av mässan meddelar deras latinska namn och deras tydning.

Så snart man kommer över från den historiska framställningen till skildringen av den inre gången — sammanhanget — i mässan, kunna ju alltid olika uppfattningar göra sig gällande. Mässordningar äro ju — Gudi lov — icke lärde mäns skrivbordsverk utan historiskt framvuxna organismer. Därav härflyta formella och logiska kantigheter, som icke låta sig överbyggas eller bortförklaras vid våra försök att framkonstruera ett bakomliggande sammanhang, som ej varit ursprungligt.

I den svenska mässan är det särskilt den första inledande avdelningen fram till kollektbönen, som kan ge anledning till divergerande uppfattningar om det rätta förståendet av sammanhanget. Känner man historien om denna dels tillblivelse, förstår man detta väl. Frågan gäller närmast: I vad förhållande står Kyrie till det föregående Confiteor? Förf. hyllar den uppfattningen, att Kyrie är församlingens instämmande i syndabekännelsen. I Gloria mötes församlingen av försäkran om Guds alltjämt förblivande kärlek och förlåtelse, vilket av församlingen besvaras med tacksägelsens Laudamus.

Anmälaren har själv tidigare i denna Tidskrift gjort sig till tolk för en liknande uppfattning av detta sammanhang, men känner sig ganska benägen att överge den. — Den antingen felaktigt placerade, optativa avlösningen i Olaus Petri syndabekännelse eller ock alldeles utelämnade avlösningen innebär en svårighet: de gjorda reformförslagen på denna punkt betyga, vilka svårigheter som äro förenade med en omordning.

Rent historiskt sett är den framställda tolkningen ohållbar, eftersom Kyrie före reformationstiden icke omedelbart föregicks av syndabekännelse. Kyriet hade då — såsom ännu i den romerska kyrkan — karaktären av ett allmänt bönerop om nåd och förbarmande. Så förekommer det ju f. ö. ännu hos oss i Litanian.

Även i vår nuvarande högmässoordning låter sig denna uppfattning av Kyriets innebörd väl tänkas. Särskilt efter Olaus Petri syndabekännelse med dess absolutionsformel bleve Kyrie församlingens bön om Herrens nåd att leva värdigt den syndaförlåtelse, vi undfått, och att bättra vårt syndiga leverne och få med Kristus — församlingens Herre, som anropas i Kyriet — ett evigt liv.

Den andra stora huvudavdelningen i mässan har förf. givit beteckningen läseavdelning. Då den omfattar även predikan, synes mig termen något för snäv. Riktigare synes mig beteckningen »Undervisning» vara.

I uppsatsen »Vårt Kyrkoår» ger förf. en på historiska notiser rik överblick av kyrkans heliga år. Han söker framställa det för varje kyrkotid karakteristiska till hjälp för dem, som genom predikan,

genom psalmval och hymnval, genom preludier och postludier hava att i församlingens gudstjänstliv återge rytmen i denna årscirkel. Högst förtjänstfullt synes det vara, att förf. sökt överblicka och enhetligt samla hela materialet, så att han för att pregnant utpräglade kyrkoårets rytm tar hänsyn till perikoper och psalmer, hymner och textil skrud. Författarens liturgiska beläsenhet, hans musikaliska bildning och hans säkra instinkt kommer här väl till pass för att ge en framställning, genom vilken man förnimmer pulsslagen i den organism, som är Herrens år — kyrkans heliga år.

Författarens framställning ger på ett par punkter anledning till några reflektioner och anteckningar. Den första gäller det av förf. brukade namnet för den heliga passionstiden — namnet fastlagstiden. Redan från språklig synpunkt måste det beklagas, att förf. upptagit detta ord, som tråkigt nog begynt vinna insteg både i predikningar och i dikt. Fastlag av det tyska Fastelabend (d. v. s. aftonen före fastans inbrott — jämför julafton, påskafton) bör givetvis beteckna endast tiden före den egentliga fastan. Evangelieboken känner ej heller någon fastlagstid utan en Fastlagssöndag (d. v. s. söndag före fastan) och därefter söndagar i Fastan. Kyrkolagen talar — om jag ej erinrar mig fel — om passionspredikningar, ej om fastlagspredikningar. Så mycket större skäl finnes för Kristi kyrka att bibehålla de gamla allvarsmättade orden passionstiden och fastan, som fastlagstiden fått en bismak av tarvliga nöjen.

Med tacksam glädje har anmälaren konstaterat, att förf. accentuerat Himmelsfärdsdagens karaktär av en jubelfest över Kristi insättande i hela den centrala ställning i tillvarons liv, som på grund av hans frälsaregärning tillkommer honom. Han är Kristus-konungen, såsom Söderblom tolkat dagens budskap. Betänker man himmelsfärdsdagens plats i kyrkoåret, borde denna tankegång vara självfallen. Ser man på utvecklingen här i vår kyrka, måste man dock konstatera, att tonvikten kommit att förläggas på något helt annat: »Heimweh», hemlängtan. Orsaken är givetvis att söka i Wallins himmelsfärdspsalm, som genast lämnar tanken: Till härlighetens land igen jag ser dig Jesu fara, för att — på äkta Wallinskt vis — spinna vidare på den andra tanken: Men jag på jorden måste än en gäst och främling vara. Själva den i sig härliga melodien till 113 ger snarare uttryck åt själens hemlängtan än åt jubel över Kristus-konungen. Det synes mig därför tvivelaktigt, om man bör bruka 113 till gradual, såsom ofta föreslagits. Riktigare synes dagens ämne tolkas genom psalmerna 115 och 521 men bäst i 116. (Huru fjärran från tanken på Kristus-konungen såsom himmelsfärdsdagens firningsämne, man kunnat

komma, visar ett psalmvalsexempel, i vilket som gradual upptogs — 452 och efter predikan 654.)

I fråga om periodindelningen vill anmälaren anteckna reservation på en punkt: det gäller passionstiden. Förf. förlägger söndagarna Septuagesima och Sexagesima till trettondedagstiden, anger »fastlagstiden» till och med Palmsöndagen och hänför Långfredagen till påsken. Denna uppdelning sönderdelar — synes det mig — dock det, som liturgiskt och musikaliskt sett hör samman. Söndagarna Septuagesima och Sexagesima bli till sina namn obegripliga, om de ej hänföras till påskens förberedelsetid. Det är knappast någon tillfällighet, att evangelium på Septuagesima återfinnes i ett sammanhang, som är genomvävt av lidandestankar. Emot att förlägga även Septuagesima och Sexagesima till passionstiden kan emellertid invändas, att man därigenom får en »långfasta» på 9 veckor, där man ej kan undvika att stämningen till sist blir, vad förf. kallar »uttröttad». Det är givet, att så lätt kan bli fallet. Under sådana omständigheter tyckes mig, att Septuagesima, Sexagesima och Fastlagssöndag rättast böra räknas såsom en »förfasta» med en djupare och mörkare betoning på Fastlagssöndagen, vilken ock efter de föregående söndagarna såsom trappsteg står såsom den monumentala porten till fastan: via dolorosa, som så begynner med 1:a S. i Fastan och ändas — enligt gammal god sed — på påskaftonens middag. Fullt övertygande synes mig ej författarens argumentering att hänföra långfredagen till påsken. Innehållet i passionstiden är lidandet, och dess kulmination är ju Jesu korsdöd. Psalmerna, hymnerna, över huvud hela det liturgiska och musikaliska stoffet binder långfredagen vid fastan. Ännu starkare synes mig långfredagen bunden vid fastan, om man, såsom förf. klart framhåller, i passionstiden ser ej blott Jesu lidande utan ock — parallelt därmed — Jesu segrande kamp över de onda andemakterna fram till den stund, då han ropar: Allt är fullbordat.

Till de många goda och kloka anvisningar, som förf. ger sina läsare, fogar han ock, såsom jag tidigare antytt, regler för den liturgiska skruden. Det vore frestande att närmare ingå även på denna fråga. Jag hoppas emellertid att snart få upptaga den till utförligare behandling.

A. Adell.